

JÖNKÖPING UNIVERSITY

*School of Education and
Communication*

Smålands husarer eller Hakkapeliterna?

En litteraturstudie om det svenska kavalleriet och dess utveckling under åren 1630-1632.

DELKURS: Historia 61-90hp

KURS: Ämneslärare med inriktning historia

FÖRFATTARE: Martin Jonliden.

EXAMINATOR: Radu Dinu

TERMIN: HT-18

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Syfte	3
1.2 Frågeställningar	3
1.3 Material	4
1.4 Metod	5
1.5 Tidigare forskning	7
1.6 Avgränsning	9
1.7 Teori	9
2. Bakgrund	10
2.1 Smålands kavalleris ursprung	10
2.2 Sveriges kavalleris historia och utveckling	10
2.3 Trettioåriga kriget, hur startade det?	13
2.4 Sveriges intåg i Trettioåriga kriget	14
3. Undersökning	16
3.1 Upplägg	16
3.2 Trettioåriga kriget år 1630	16
3.3 Smålands kavalleri under 1630	17
3.4 Finlands kavalleri under år 1630	17
3.5 Trettioåriga kriget år 1631	18
3.6 Breitenfeld 1631	20
3.7 Smålands kavalleri under 1631	22
3.8 Finlands kavalleri under år 1631	23
3.9 Trettioåriga kriget år 1632	24
3.10 Lützen 1632	25
3.11 Smålands kavalleri under 1632	26
3.12 Finlands kavalleri under år 1632	27
4. Diskussion	29
4.1 Svar på frågeställningar	29
4.2 Analys	32
5. Käll- och referenslista	34

1. Inledning

Smålands husarer eller det småländska kavalleriet är ett av de mest kända kavalleriregemente inom svensk militärhistoria. Kavalleriet hade under den svenska stormakten utvecklats från att vara ett långsamt kavalleri som orsakade förlust vid Kirkholm 1605. Till att bli den drivkraft som skulle starta en svensk era som skulle vara i ungefär hundra år som kommer kallas för den svenska stormaktstiden. Denna förändring vill jag undersöka om och den utveckling som det svenska kavalleriet har gjort, samt undersöka hur det trettioåriga krigets utvecklas baserad på hur kavalleriet används under kriget.

1.1 Syfte

Syftet med uppsatsen är att undersöka om det småländska kavalleriregementet och om det finska kavalleriet. Undersökningen kommer göra en jämförelseanalys i litteraturen och de svenska militärrullorna. Jämförelsen ska vara mellan det småländska kavalleriet och det finska kavalleriet, som även kallats för hakkapeliterna efter deras kända krigsrop ”hakkaa päälle” som betyder ungefär hugg in.¹ Baserad på utgången av slaget vid Kirkholm ska denna studie analysera de förändringar som Gustav II Adolf gör med det svenska kavalleriet och hur dessa förändringar påverkade den svenska krigsföringen mellan 1630–1632.

1.2 Frågeställningar

Baserad på studiens syfte ämnar jag besvara frågeställningen enligt följande:

- Hur hårt drabbat var det småländska kavalleriet i jämförelse med det finska kavalleriregementet i den svenska armén mellan tiden 1630–1632?
- På vilket sätt påverkades det svenska kavalleriet av Gustav II Adolfs förändringar efter slaget vid Kirkholm, både det materiella och det taktiska?
- Vilken roll spelade det småländska kavalleriet och det finska kavalleriet under det trettioåriga kriget mellan åren 1630–1632 under de fältslag som man utkämpade?

¹ Hannula, J. O., *Hakkapeliter och karoliner: bilder ur det svensk-finska rikets och Finlands krigshistoria*, Bonnier, Stockholm, 1941. S.9

1.3 Material

Det material som kommer användas under studien är litteratur, rullor² och kartor. Rullorna är ett samlings ord som kommer användas för de svenska militära rekryterings/antecknings/dödsrullor. Baserad på den tid och avgränsning som innefattar studien så är litteraturen utvald och avgränsad. Under studiens gång har litteraturen som används ökat och blivit allt mer. En del av litteraturen har enbart använts för en liten del av studien, för att göra hela studien begriplig.

Den bok som kommer ligga till grund för uppsatsen är ”*Kungl. Smålands husarregementes historia*”. Denna bok är heltäckande om regementet och dess historia, boken innehåller allt från listor, vilken plats man rekryterats samt vilken plats man blev stationerad. Även vilken utrustning som användes och vem som anförde regementet. Därav kommer den vara grunden i studien och användas genom hela studien. I denna bok finner vi utdrag ur rullorna som skriver hur många som dog respektive överlevde och vilka man rekryterade och vart de rekryterades. Denna bok innehåller övrig information om det småländska kavalleriet som vi inte finner i de andra böckerna som används under studien. Denna bok innehåller även kavalleriregementes olika officerares namn och deras livsöden vilket kan spela stor roll i undersökningens syfte. Utöver denna bok kommer jag använda mig av Mankell, Julius, *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria: särskildt med afseende på kriget emellan Sverige och Ryssland 1788–1790 samt 1808–1809*, Norstedt & Söner, Stockholm, 1870 och Hannula, J. O., *Hakkapeliter och karoliner: bilder ur det svensk-finska rikets och Finlands krigshistoria*, Bonnier, Stockholm, 1941. I det ansedde att dessa böcker behandlar delar av den finska historien när de hade kavalleriregementen som tjänade Sverige. Det småländska kavalleriet och det finska kavalleriet var de två större kavalleriregementen i den svenska armén och de mest omtalade och framgångsrika under det trettioåriga kriget.

I analysen av de olika fältslagen kommer jag använda mig av böckerna som *Svenska slagfält / Lars Ericson – 2003*. Som skildrar de svenska fältslagen i både textform men även med färgbilder, kartor och motståndarens syn på slagen. Med hjälp av *Svenska slagfält, Kungl. Smålands husarregementes historia, Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria* och *Hakkapeliter och karoliner: bilder ur det svensk-finska rikets och Finlands krigshistoria*, kommer jag analysera hur det småländska kavalleriet och det finska kavalleriet

² Rullorna 1629-1633, Kra.

påverkade de individuella slagen och krigets utgång. I denna del av studie kommer jag använda mig till större delen av kartor på förlopp av fältslag samt litteratur och rullor som beskriver de olika fältslagen. Detta genom att analysera hur litteraturen beskriver de olika slagen och läser av kartorna och tolkar deras trovärdighet, så de stämmer överens med varandra. Något mer som kan utläsas från diverse rullor är hur många från de olika regementen som dog respektive överlevde, det kommer styrka och hjälpa till att analysera om det småländska kavalleriet var hårdare ansatt för förluster gentemot det finska kavalleriet och övriga svenska armén.

För att ge undersökningen mer litteratur som kan hjälpa läsaren som saknar förkunskaper använde jag mig av böckerna: Larsdotter, Anna, *Hästens tid: rid- och krigskonst under stormaktstiden*, Lund, 2008, Rosander, Lars, *Sveriges fältmarskalkar: svenska fältherrar från Vasa till Bernadotte*, Historiska media, Lund, 2003 och Ericson Wolke, Lars, *Krig och krigsmakt under svensk stormaktstid*, Historiska media, Lund, 2004. Dessa böcker kommer användas till att begripliggöra undersökningen och förstå betydelsen av det småländska kavalleriet för den svenska stormakten. Utöver dessa böcker kommer jag använda mig av böckerna Eriksson, Bo, *Lützen 1632: ett ödesdigert beslut*, Stockholm, 2006, Ericson Wolke, Lars, Larsson, Göran & Villstrand, Nils Erik, *Trettioåriga kriget: Europa i brand 1618–1648*, Historiska media, Lund, 2006 och Oredsson, Sverker, *Gustav II Adolf*, Atlantis, Stockholm, 2007. Dessa böcker beskriver det trettioåriga och kommer användas för att ge studien mer litteratur som skall användas till analysen. Denna litteratur är publicerad på 2000-talet vilket gör litteraturen i högsta grad aktuell för studien som ska genomföras. Den enda boken som inte är sammanställd på 2000-talet är J.O. Hannulas bok *Hakkapeliter och karoliner*, boken är skriven 1941, men är fortfarande högst aktuell och är mycket betydelsefull för undersökningen som beskriver det trettioåriga kriget ur den finska arméns perspektiv.

1.4 Metod

För att undersöka ämnet krävs det både relevant litteratur och rullor som kan bidra till bakgrundsfakta och personer som har av betydelse för studien. Sökandet i riksarkivet kräver att man smalnar av sitt sökområde, för det finns många bevarade rullor. Då smalnar man av med sökord så som ”Smålands kavalleri”, ”Svenska kavalleri”, ”Finska kavalleri”, ”kavalleri” och ”1629–1633”. Utöver detta så måste man titta till innehållsförteckningen på diverse rullor för att se om det man letar efter faktiskt existerar i angiven rulla. För att kunna läsa dessa rullor kräver att man arbetar i ett system och hittar liknande ord och bokstäver för att kunna tolka

dessa texter. Så när man jobbar med rullorna behöver man jämföra och försöka se liknade mönster i hur de skrev.

Att söka i litteraturen krävs att leta nyckelord, dessa nyckelord användes för att avgränsa sökningen i litteraturen. Dessa ord är ”småländska kavalleriet” ”trettioåriga kriget” ”finska kavalleriet” och de olika framträdande fältherrarnas namn så som ”Åke Tott”, ”Fredrik Stenbock”, som har haft en ledande roll inom det svenska kavalleriet. Den första bok som användes för att tolka det småländska kavalleriregementet var, *Kungl. Smålands husarregementes historia*, som följer det småländska kavalleriet i historien och har även tydliga och konkreta utdrag från rullorna som kan appliceras till undersökningen. Utöver nyckelorden som används i sökningen i litteraturen, krävs hanteringen av tidsaspekten för att hitta rätt då studien ska behandla tiden mellan 1630–1632. Genom att leta något/några år runt 1630–1632, kan ge tidsaspekten information som kan appliceras till undersökningen.

Valet av det finska kavalleriet infinner sig i att det var det ett omtalat kavalleriregemente i den svenska armén och hade en framträdande roll i den svenska armén under den svenska stormaktstiden. Därför finner sig detta regemente utmärkt att användas som jämförelsematerial mot smålandskavalleri som även det är omtalat. Efter genomförd kartläggningen, ska jag analysera hur hårt drabbat det småländska kavalleriet var av förluster under Gustav II Adolfs regeringstid i jämförelse med det finska kavalleriet. Böcker som *Hakkapeliter och karoliner, Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria: särskildt med afseende på krigem emellan Sverige och Ryssland 1788–1790 samt 1808–1809* och *Hårdast bland de hårda: en kavalleriofficer i fält*, användes för det finska kavalleriet.

Metoden som ska genomsyra undersökningen kommer vara en komparativ analysmetod, där jag ska analysera och jämföra litteratur och rullor med varandra och försöka komma in på djupet kring källorna. Denna metod lämpar sig att användas när man ska analysera och jämföra två objekt, för att studera om det finns några likheter eller skillnader mellan de två objekten som i studien är två kavalleriregementen. Under studien kommer jag att analysera litteraturen och rullorna, jämföra deras likheter och skillnader som kan sammanställa en form av hypotes. I boken *komparativa analysmetoder* av Thomas Denk, statsvetaren, så redogör han en redovisning om hur en komparativ metod kan användas. Denk lägger fram när det lämpar sig

att använda sig av en komparativ metod.³ Undersökningen som ska färdigställas kommer att utgå ifrån två olika typer av källor, litteratur och rullor. Därav har jag valt att använda mig av den enklare nivån av komparativ metod vilket i sin egen mening är traditionell komparation och analysmetod. Vilket innebär att jag kommer att ställa ramfaktorer mot varandra som exempel hur många soldater förlorade respektive regemente. Denna metod lämpar sig mer till min studie än andra komparativa metoder. För att välja vilken variation av komparativ metod som skall användas beror helt på studiens syfte och frågeställning. Statsvetaren Rolf Ejvegård menar på att en komparation inte kan genomföras om objekten har olika företeelser.⁴

Något som är viktigt att göra är att ifrågasätta tillförlitligheten på källorna, det gäller både litteraturen och rullorna. Rullorna är en förstahandskälla men det är svårt att urskilja vad det står eftersom skriftspråket har ändrats sedan 1600-talet. Utöver att skriftspråket har ändrats så är rullorna skriva på ett sätt som är svår tolkat. Rullorna användes för att göra den svenska militären uppstyrd och ett rekryteringssystem etablerades. Därav har jag svårt att tänka mig att listorna är felaktigt nedtecknade, däremot finns det en risk att listorna kan ha blivit på order av diverse fältherrar ändrade för att förfina verkligheten. Den svenska storheten var viktig och skulle behållas intakt. En annan svårighet med rullorna är att de är sammanställda i ett tält av en skrivare sedan inskickade till den svenska staten för att föra statistik. Hur skicklig fältskrivare var och dennes utförande kunde skilja sig från andra skrivares verk. Den mänskliga faktorn i rullorna är tydliga och man ser när man läser dem att kvaliteten bland skrivarna skiljer sig.

1.5 Tidigare forskning

Den forskning som har bedrivits om det småländska husarregementet/småländska kavalleriet är till störst del gjord av föreningen Smålands husarer. Från regementets nedläggning år 1928 så grundades denna kamratförening, för att bibehålla kontakten med forna husarer och för att kunna bevara regementets kavalleritraditioner. Denna kamratförening är mycket aktiv och bedriver en person- och regementshistorisk avdelning och arkiverar fakta om ryttare och regementet. Kamratföreningen har sammanställt en bok som heter *Kungl. Smålands husarregementes historia* som är en sammanställning om så gott som allt man vet om smålandskavalleri. Kamratföreningens medlemmar som bedriver forskning är inga forskare utan

³ Denk, Thomas, Komparativa analysmetoder, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012, s.13

⁴ Ejvegård, Rolf, Vetenskaplig metod, 4. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009, s.44

är intresserade amatörer. Tillförlitligheten bör därför ifrågasättas till boken om deras forskning kan räknas som forskning eller inte.

Undersökningen kommer jämföra smålandskavalleri med det finska kavalleriet. Det finska kavalleriet är ett betydligt större regemente i jämförelse med det småländska kavalleriet. Vilket är logiskt med tanke på ytan som de rekryterade ifrån hela Finland gentemot Smålands län. Det finns en övergripande sammanställning som är lite breddare och täcker alla de finska regementen som tjänade under den svenska kronan. Denna sammanställning är gjord av Mankell, Julius och heter *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria: särskildt med afseende på kriget emellan Sverige och Ryssland 1788–1790 samt 1808–1809*. Utöver denna bok finns en äldre sammanställning gjord av J. O Hannula, som beskriver de finska truppernas roll under det trettioåriga kriget. Men denna bok är redogörelse och redovisning om hur det gick för finlandssvenskarnas del.

Forskning inom det trettioåriga kriget är väl utforskat och inom svensk forskning är Lars Ericson Wolke framträdande och är ledande inom svensk militärforskning med böcker som, *Krig och krigsmakt under svensk stormaktstid, Trettioåriga kriget: Europa i brand 1618–1648* och *Svenska slagfält*. Det trettioåriga kriget är ett tidsspänn i historien som är välbehandlat och väl utforskat. Men utöver Wolke så har andra forskare och författare skrivit om det trettiåriga kriget så som, Åberg, Alf & Göransson, Göte, *Karoliner*, Trevi, Stockholm, 1976 och Lindkvist, Thomas & Sjöberg, Maria (red.), *Det svenska samhället 800–1720: klerkernas och adelns tid*, 5., [rev. och uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015. Men utöver svenska böcker om kriget finns även böcker som innefattar delar av kriget från den katloska sidan också. Böcker såsom, Wilson, Peter H., *The Thirty Years War: Europe's tragedy*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2011[2009].

De böcker som jag har nämnt under tidigare forskning och den andra övriga litteraturen som jag har använt mig av kommer användas för att låta mig komma in på djupet av min analys. Dessa böcker kommer tillföra till undersökningen material som kommer kunna användas till jämförelsen och analysen under diskussionen senare.

1.6 Avgränsning

Studien kommer att avgränsas tidsbrist och inom det tidsspänn som Sverige deltog i det trettioåriga kriget. Den tidsram som studien kommer att beröra är den första tiden av Sveriges intåg i det trettioåriga kriget, vilket kommer vara mellan 1630–1632. Undersökningen kommer avgränsas sig i det fall med att jämföra det småländska kavalleriet och det finska kavalleriet. I en mer omfattande undersökning hade jag kunnat läsa in flera olika regementets listor och rullor, med det omfattande arbetet hade däremot inte tiden räckt till. Om det finns en sammanställning om de svenska total förlusterna vid ett fältslag så kommer det användas i studien, något som ska beprövas genom att jämföra olika böcker och deras siffor.

1.7 Teori

Carl von Clausewitz var en preussisk general under 1800-talets start och var delaktig i kriget mot Napoleon. Clausewitz arbetade hårt och systematiskt att skapa en stor traktat om krig. Clausewitz alla traktat har sammanställt flera böcker och lagt ihop dem till en bok *Om kriget*. Jag har valt mig att använda mig av hans militärhistoriska teorier om kriget och applicera den till min undersökning. Han skriver om detta i sitt andra traktat om krigets olika teorier. Dessa olika krigsteorier påminner om Sun Tzis krigskonst då han beskriver alla möjliga ramfaktorer och försöker bryta ner krigets alla moment. Clausewitzs tankar inspirerades inte enbart av hans egna erfarenheter, utan reformatorer som exempelvis Scharnhorst och filosofen Immanuel Kant. Han påpekar alltså värdet av en teoretisk grund för den militäriske ledarens framträdande på slagfältet och själva se värdet i bildningsprocessen genom att den fostrar officerens intellekt. Clausewitz skriver i sin bok om hela krigets olika förlopp och moment. I vissa av dessa skriver han om Gustav II Adolfs och jag tänker genom litteratur och analysering ställa hans antagande om Gustav II Adolf på prov. Men jag tänker även analysera de delar av kriget som kan tolkas till det trettioåriga kriget och se vad som kan användas i uppsatsen.

2. Bakgrund

För att göra undersökningen mer förståelig krävs en bakgrund kring vart och när det småländska kavalleriet och även en förklaring hur det svenska kavalleriet utvecklats. Jag har även valt att skriva om i detta kapitel hur det trettioåriga kriget startade och även om hur Sveriges intåg gick till.

2.1 Smålands kavalleris ursprung

Det småländska kavalleriet har sitt ursprung från ett kungabrev år 1543. Detta kommer som en följd av att Gustav Vasa hade samma år slagit ner det stora bondeupproret i Småland under ledning av Nils Dacke. Under bondeupproret hade den svenska arméorganisationen visat sina stora brister.⁵ Nils Dackes uppror hade besekrat två svenska kungliga arméer och Gustav Vasa fick ta sin tillit till tyska legoknektar. Legotrupper och hjälptrupper är värdelösa och farliga skriver Machiavelli i sin bok *Fursten*. Boken publicerades 1532 och upproret varade mellan 1542–1543, om Gustav Vasa kände till boken är okänt men han tog säkerligen inspiration från tyska furstar som säkert hade läst den. Machiavelli skriver även, en furste som grundar sin stat på legotrupper uppnår aldrig stabilitet och säkerhet.⁶ Något som Gustav Vasa var mycket väl medveten om så kungen var fast besluten att grunda en helt ny försvarsorganisation, och låta svenska soldater bilda grundstommen för detta. Kungen skickade ut skrivelser till sina ståthållare i Småland och dessa påbörjade upprättandet av ett småländskt kavalleri som kallades ”Kungl. Maj:ts skyttar uti Småland” eller ”Smålands kavalleri”.⁷

2.2 Sveriges kavalleris historia och utveckling

Första gången i historieskrivningen som svenskarnas hästkunskaper nämns är när den tyske skrivaren Adam av Bremen vid samma tidpunkt som slaget vid Hastings som skriver följande: ”äro de yppersta krigare både till häst och ombord på sina fartyg, men deras levnadssätt är enkelt”.⁸ Han berättade att nordmännens hästar var små och raggiga och användes mer för att transportera och förflytta föremål snarare än att de ska användas i strid.⁹ Det står inte i Adams texter ordagrant att svenskarnas hästar var osv... utan han har använt sig av samlingsordet

⁵ *Kungl. Smålands husarregementes historia*, 2., [rev.] uppl., Växjö, 2014 s.15.

⁶ Machiavelli, Niccolò, *Fursten*, Atlantis, Stockholm, 2012 s.77.

⁷ Föreningen Smålands husarer, 2014, s.15.

⁸ Larsdotter, Anna, *Hästens tid: rid- och krigskonst under stormaktstiden*, Lund, 2008 s.18

⁹ Larsdotter, 2008 s.19

nordmännens. Svenskarna är under beteckningen nordmännens men det gäller även danskarna och norrmän. Då Adams säte var Hamburg så menar han området norr ut som är Skandinavien. Under denna tid var makten ofta kopplad till en person och hade inflytande över ett stort område. Denna man hade en egen beriden livvakt, den kungliga hirden som desto längre tiden gick, fick ju mer makt och inflytande i förhållande. De flesta forskare tror idag att det var ur den tidiga medeltidens personliga livvakter som den svenska beridna adeln uppstår.¹⁰

Efter att Alsnö stadga år 1280 trädde i kraft och den svenska adeln ersatte den kungliga hirden ökade efterfrågan på ryttarhästar. Alsnö stadga medförde åt den dåvarande kungen Magnus Ladulås ett sätt att dels skapa ett starkt kavalleri som skulle kunna försvara det svaga riket, dels för att kunna knyta ryttarna till sig själv istället för konkurrenterna. Alsnö stadga var en svensk återspeglning av de förhållanden som redan rådde i Europa, där länsherrarna höll sig med vasaller som svurit sin trohet.¹¹ Efterfrågan på ryttarhästar ökade i takt med att man fått en stadfäst privilegierad ställning i Norden. Den vanliga brukshästen dög inte längre utan man importerade ryttarhästar med högre mankhöjd än de inhemska hästarna och påbörjade avel av ryttarhästar. Intresset för ridkonst och avel ökade men inte bara inom frälserytteriet utan behovet av en ny sorts häst fanns inom flera samhällsgrupper. Allt fler människor ville ta del av den statushöjningen som det innebar att äga och rida en skön och väldresserad häst, inte minst kyrkans män.¹² Även om de frälsets privilegier ökade rent socialt och ekonomiskt så kunde de inte få ihop en betydande ryttarhär, de var för få och de var alldeles för oeniga.¹³

När Gustav Eriksson tog makten och blev kung år 1523 så skulle den viktiga roll som klostren hade för hästavelsarbetet försvinna i takt med att klostren lades ned. Gustav tillsammans med stöd från adeln bröt, kyrkans makt och drog in dess tillgångar till den nyblivna svenska staten. Genom att bryta den katolska läran och applicera den lutherska läran så försvann inte enbart klostren utan också den kultur och utbildningsverksamhet som munkarna/nunnorna har bedrivit och utvecklat där under flera hundra år. Gustav Vasa lät därför anlita utländska stallmästare för att grunda avelsstationer på några av de gods och slott som kronan hade tilldelats efter uppbrottet med kyrkan.¹⁴ På detta sätt skulle rikets behov av hästar till kavalleriet säkerställts.

¹⁰ Larsdotter, 2008 s.20

¹¹ Larsdotter, 2008 s.20

¹² Larsdotter, 2008 s.20

¹³ Larsdotter, 2008 s.21

• ¹⁴ Larsson, Lars-Olof, *Gustav Vasa - landsfader eller tyrann?*, 2. uppl., Prisma, Stockholm, 2005 .192

Efter Gustav Vasas död och när Erik XIV blir ny kung så kommer hästens roll som ett militärt flaggskepp som den varit under medeltiden, minska i betydelse. Detta allt mer i takt med att eld och krutvapen utvecklats och ryttarens tunga rustning inte gjorde någon nytta mot dessa vapen. Men trots detta så behöll ryttaren sin tätposition samtidigt som det disciplinerade fotfolkets kollektiv, som ansågs vara viktigare när det verkligen gällde under slaget med hjälp av sina hillebarder och musköter. Det lätta kavalleriets nya uppgifter blev spaning, proviantering och ödeläggelse av det omgivna landskapet. Plundringen, brännandet, förstörelsen blev kavalleristens uppgift.¹⁵ I slagfält så ändrades kavalleristens uppgift med. Den förskönade hjältemässiga närstriden som medeltiden målade upp med blanka vapen avskaffades och istället infördes karakollen som innebar en stor omställning. Karakollen är en stridsformation och taktik som användes av kavallerier under 1500-talet. Denna omställning betydde ungefär ”sista paret ut”, där ryttare i led på led red fram emot fienden och avlossade sina vapen mot fienden och därefter red man tillbaka och ställde sig längst bak i ledet och laddade om vapnet. Alldagligt men effektivt.

För hästavelprogrammet i Sverige innebar den nya tiden från kung Erik XIVs avsättning och fram till Gustav II Adolfs kröning en nedgångstid. I samband med att ofredsåren blev allt fler, samt att Gustav Vasas söner var desto mer konfliktorienterade än sin far, visste de inte hur man skulle på bästa sätt hantera kavalleriet när de anföll i karakollen. När karakollen anföll i trav med sina smattrande pistoler gav det inte det resultatet man önskade, man dödade mestadels bara fiendens hästar och inte mannarna. Det gamla tunga kavalleriet var i och för sig inte avskaffat ännu, detta skulle ske inte förrän en bra bit in på 1600-talet, men dess position var inte lika överlägsen längre. Misslyckanden på slagfältet följdes av ett dåligt självförtroende inom den svenska armén och ett minskat intresse för såväl hästavel som ridkonst.¹⁶

När den tunga ryttaren tog av sig sin tunga rustning skulle ryttaren bli omtalad som en avdankad halv taskig, beriden pistolskytt. Utöver detta så blev ryttaren en betydligt större måltavla och enklare att pricka än en infanterist. Detta var naturligtvis inte bara ett svenskt problem, men tycktes få ett extra starkt genomslag i Sverige. Vad detta beror på är osäkert men det kan vara för att de svenska traditionerna med ridkonst och hästavel var relativt nytt i jämförelse med våra

¹⁵ Larsdotter, 2008 s.30

¹⁶ Larsdotter, 2008 s.30

grannar. Detta blev allt mer tydlig efter de olika slagen vid Axtorna 1565, mot danskarna och vid Kirkholm 1603 mot polackerna. Det svenska kavalleriet visade sig vara undermåligt och att motståndarna som förhöll sig med goda hästar och skickliga, fantasifulla ryttare hade mycket mer att vinna när det kom till strid.¹⁷

Den svenska krigsmakten fungerade inte, något behövde göras. Den svenska adeln hade växt fram som det mest förnämstaståndet i det svenska samhället. Detta på grund av deras förmåga att hålla häst och rytteriet var fast etablerat. Man kanske ville återinföra den forna glansen som en kavallerist hade under krigsföring.

Nu påbörjades en ny svensk era som i historieskrivning kallas den svenska stormaktstiden, en ganska kort era i svensk historia på nästan hundra år. Detta skulle bli en epok där hästens roll skulle utvecklas och återstärkts. Det skulle också bli en tid när krigsföringen generellt blev mer samordnat mellan de olika truppslagen. Kriget, och all planering inför kriget kommer påverka i högsta grad länderna och de enskilda människornas liv. Krigarkungarna banade vägen för förutsättningar så som ekonomiska, politiska och sociala utvecklingar och en fortsättning på erövringslust.¹⁸ Under 1600-talet och fram till början av 1700-talet så blev hästen något mer, en förbrukningsvara. Hästarna skulle visat sig gå åt i hundratusental innan den svenska stormakten tog slut. De transporterades över havet till en följd av hög dödlighet, hästarna sattes alltid i hårt arbete med att dra tross och artilleri genom halva Europa, i alla dess väder både i tryckande värme och bitande kyla. Hästarna skonades inte heller under fältslag utan stacks ihjäl skoningslöst. Tack vare hästen så kunde krig bedrivas och den var det levande materialet.

2.3 Trettioåriga kriget, hur startade det?

I början av 1600-talet uppstod två viktiga skiljelinjer genom Europa, en religiös och en politisk. Under början av 1500-talet uppstod en reformation inom kyrkan som senare kommer skapa djupa religiösa motsättningar.¹⁹ Sedan Luther 1517 spikade upp sina teser i Wittenberg har katoliker och protestanter slagits om inflytande bland Europas stater. För att förklara hur hårda motsättningarna var mellan de två blocken så behövdes en religionsfred i Augsburg 1555, i ett försök att stoppa striderna. I denna fred bestämdes att varje enskild furste skulle få avgöra vilken

¹⁷ Larsdotter, 2008 s.30

¹⁸ Ericson Wolke, Lars, *Svenska slagfält*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2003. s.16

¹⁹ Ericson Wolke, Lars, Larsson, Göran & Villstrand, Nils Erik, *Trettioåriga kriget: [Europa i brand 1618-1648]*, Historiska media, Lund, 2006 s.17

teologisk riktning deras rike skulle inneha, och de som inte ville acceptera de förhållande fick välja att antingen konvertera eller utvandra. Detta blev ett försök till att lösa den djupa religiösa splittring som framför existerade i Tyskland. Freden i Augsburg 1555 skulle förhindra ett större våldsbrott mellan tyska stater på olika sidor i den religiösa skiljelinjen. Däremot så cementerade också gamla maktstrukturer i Europa som var under utveckling.

Utöver de religiösa motsättningarna, gick en mycket skarp skiljelinje genom Europa. På ena sidan av konflikten stod Spanien och deras allierade, på den andra sidan stod de stater som mer eller mindre satte sig emot Spaniens inflytande. Spanien och den österrikiska habsburgska familjen var drivande bland katolikerna och försökte säkra sin handel och sitt inflytande för de länder som låg emellan de länder. I början av 1600-talet hade en mängd viktiga avtal slutits runt om Europa, vilket hade gjort att krigsriskerna ansågs allmänt minskat. År 1609 hade freden brett ut i Europa, trots att ett flertal av de protestantiska tyska staterna hade suttit samman i en union. Även de tyska katolska staterna hade slutit ett liknade alliansavtal med varandra, de katolska furstarnas liga.²⁰

2.4 Sveriges intåg i Trettioåriga kriget

När Sverige kom med in i kriget har det skrivits av både svenska och tyska historiker som att svenskarna gick med i kriget för att skydda den evangeliska-lutherska kyrkans lära och att skydda sina tyska trosfränder.²¹ Man spred svensk propaganda redan under krigets gång, framför allt efter segern vid Breitenfeld 1631 och man målade upp Gustav II Adolf som ”lejonet från Norden” som räddar protestanterna på kontinenten.

Men Sveriges intåg har varit debatterat under en lång tid och den propagerade versionen har ifrågasatts om det faktiskt stämt. Under mitten av 1900-talet inleddes en diskussion om denna ännu inte avslutade vetenskapliga debatt om Sveriges intåg i det trettioåriga kriget. Forskare började betona den ekonomiska aspekten för den svenska expansionen kring Östersjöns östra och södra kuster. Forskare menade på att svenskarna ville förstärka rikets stora tullinkomster genom att kontrollera flera hamnstäder och flodmynningar. Detta hade även stärkt den svenska ekonomin och fortsatt finansiera svensk expansionspolitik. Forskarna menar att detta skulle vara en logistisk följd av den expansionspolitik som svenskarna har bedrivit under 1560-talet

²⁰ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.25

²¹ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.90

när man tog kontrollen över de norra delarna av Estland. Forskare har även en annan förklaring där de menar på att svenskarnas intåg var av säkerhetspolitiska skäl. För den österrikiska kejsaren och de kejsarliga trupperna närmade sig Östersjön något som svenskarna inte kunde tillåta. Framför allt för att Österrike var allierad med svenskarnas fiende Polen och de kunde skapa problem för Sverige. Målet blev att möta Österrike på rätt sida Östersjön så att kriget kunde föras utanför Sveriges gränser. De argument som har nämnts är vad forskarna tror kan ha varit de motiv som Gustav II Adolf och den svenska rikskanslern Axel Oxenstierna haft för att ingripa i det trettioåriga kriget.²²

När de katolska trupperna valde att engagera sig i norra Italien och förflytta sina trupper dit, det öppnade dörren för Gustav II Adolf att landstiga trupperna i norra Tyskland. Tillfället var för bra och den känsliga landstigen var öppen utan katolska trupper på de tyska stränderna. Den 24 juni nådde de svenska trupperna Rügen med hjälp av fartyg, Gustav II Adolf var redo att engagera sig i det trettioåriga kriget.

²² Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.91

3. Undersökning

3.1 Upplägg

Jag har valt att lägga upp undersökningen så att den följer historien kronologiskt och allt eftersom bearbeta och lägga fram fakta från litteratur så den kan användas i en avslutande analys i ett senare kapitel.

3.2 Trettioåriga kriget år 1630

När Gustav II Adolf bestämde sig för att landsätta sina trupper i norra Tyskland så väljer han aktivt att inte enbart gå iland på Rügen trots att det ligger på en ö och närliggande Stralsund var redan under svensk kontroll. Den svenska armén skulle visats sig vara helt beroende av de vattenbaserade transporterna för artilleri, hästar och förnödenheter. Därför förflyttade han sina trupper över floden Oder för att etablera ett strategiskt brohuvud för vattentransporter.

Under tiden de katolska furstarna bråkade om Wallensteins avgång, så byggde Gustav II Adolf ett befäst läger vid Peenemünde till den svenska armén som vid denna tidpunkt bestod av ungefär 16 000 man.²³ Han försökte lägga under sig så mycket fast mark som möjligt på kort tid. Den 25 juli erövrades Stettin och därmed säkrades floden Oder och ett brofäste för de svenska vattentransporter. Svenskarna fortsatte att utöka sitt brohuvud utan att stöta på några större hinder, enbart vid slottet Wolgast bemöttes de svenska trupperna av motstånd. Detta på grund av att den stora katolska armén var fortfarande i norra Italien och södra Tyskland. I slutet av augusti hade svenska förstärkningar anlant och armén utökade till 25 000 man. Däremot saknade svenskarna stöd från de protestantiska furstarna som hade utlovat sina trupper och förnödenheter.

De svenska trupperna behövde etablera sitt fäste i norra Tyskland, därför väljer svenskarna att förflytta sig väster ut mot Mecklenburg med en mindre stryka på cirka 6500 man. Den 13 november så drabbade de svenska och katolska trupperna samman i strid vid byn Falkenberg, som även var den första egentliga strid mellan de katolska trupperna och svenskarna. Det blev en kostsam seger för svenskarna som förlorade cirka 400 man och de katolska trupperna hade liknade förluster. På juldagen 1630 anföll Gustav II Adolf de katolska trupperna och den 27 föll

²³ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.102

det katolska lägret vid Garz i svenskarnas händer, det svenska kavalleriet jagade i fatt den katolska trossen och erövrade viktiga förnödenheter. Denna seger var psykologiskt viktig och förlusterna var begränsade.²⁴ Nu hade svenskarna vunnit viktig mark och var etablerade i Tyskland.

3.3 Smålands kavalleri under 1630

Under våren 1630 fick de småländska kavalleristerna order att göra sig redo till den 15 maj för att ta sig till Kalmar för vidare instruktioner. För att senare segla mot Stralsund med den övriga armén. Det småländska kavalleriet hade 8 kompanier med ryttare med sig som var totalt 791 hästar och 183 officerhästar.²⁵

De småländska ryttarna fick i uppgift att försvara de södra delarna av Usedom, vilket var inloppet där de svenska fartygen seglade in. De skulle även patrullera de stränder som väller mot Wolgast, där de senare kommer möta motstånd. Sedan Stettin föll i svenskarnas händer, blev stor del av de småländska ryttarna förlagda till Stettin som garnison resterande utav året. Detta skulle påverka kompanierna då staden härjades av epidemier och runt 100 ryttare avled i lägret.²⁶ Vid stormningen av Garz så deltog de småländska ryttarna och var en viktig del till att den svenska armén lyckades erövra den katolska trossen på över 500 vagnar med förnödenheter.²⁷ Detta är inte bekräftat om Smålands kavalleri var med i erövringen om trossen men vi vet att de deltog i operationen kring Garz, kavalleristens nya uppgifter var inte enbart att vara längst fram i strid utan den nya rollen var mer till småplundringar och dylikt.²⁸

3.4 Finlands kavalleri under år 1630

Det finska kavalleriet tillsammans med det finska infanteriet inställde sig med den övriga svenska armén i början av sommaren för att segla till Stralsund. Det finska kavalleriet mätte upp till en styrka av 2000 ryttare.²⁹ De finska ryttarna skulle anlända lite senare till Stralsund i början av juli. Ena halvan av det finska kavalleriet som motsvarade 19 kompanier, skulle

²⁴ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.107.

²⁵ Rullorna 1632:2, Kra

²⁶ Föreningen Smålands husarer, 2014, s.40.

²⁷ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.106.

²⁸ Larsdotter, 2008 s.30

²⁹ Mankell, Julius, *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria: särskildt med afseende på krigemellan Sverige och Ryssland 1788-1790 samt 1808-1809*, Norstedt & Söner, Stockholm, 1870 s.78.

patrullera över Usedom och Wollin samt staden Gollnow till det svenska lägret i Stettin.³⁰ Den andra delen som var 5 kompanier följde med den svenska armén och belägrade slottet Wolgast.

När Gustav skulle försöka etablera sitt fäste i norra Tyskland så marschera delar av armén till Mecklenburg och hjälpa staden från sina katolska ockupanter. Gustav tog med sig 4 kompanier av finska ryttare under Torsten Stålhandskes befäl. Det står inget om hur aktivt de deltog i den mindre skärmytslingen som skedde under denna mindre truppförflyttning. Litteraturen nämner enbart att: Gustav återvände efter en månad med större delen av de medtagna trupperna.³¹ Vilket gör att vi inte kan göra ett antagande om de finska ryttarna deltog eller inte i stridigheter. Det finska kavalleriet fick sedan återförenas med sina kamrater i Stettin efter expeditionen mot Mecklenburg. Det finska kavalleriet deltog i det svenska avancemanget på juldagen mot Graz och man kan anta att även de deltog i fångsten av den katolska trossen. Däremot står det inget om de var med i infångandet av trossen, det enda som litteraturen nämner är att det svenska kavalleriet fånga den katolska trossen.

3.5 Trettioåriga kriget år 1631

I januari 1631 når den katolska armén med general Tilly som nu ersatt Wallstein, Frankfurt an der Oder samtidigt som den svenska armén lämnar sitt vinterläger. Men svenskarna möter inte den katolska armén utan istället för att röra sig söder längs med floden, marscherade svenska armén sydväst och mot floden Elbe. Svenskarna erövrade fästningen Demmin vilket ledde till ett schackliknande manövreringmönster mellan de båda arméerna. Gustav ville undvika en öppen strid med Tilly så det slutade med att han backade tillbaka till vinterlägret och Tilly marscherade till den belägrade staden Magdeburg. Detta öppnade upp de områden som de precis haft en manövreringstävling mellan de bägge arméerna, så svenskarna marscherade söder längs floden Oder mot Frankfurt an der Oder. Den 2 april nådde den svenska armén Frankfurt an der Oder och redan dagen efter var staden i svensk kontroll.

Svenskarna kontroll över hela Oderlinjen vilket var en viktig del för den svenska armén. Floden hade två viktiga funktioner för den svenska armén, Först så öppnade floden upp vägen söder ut mot Böhmen och Schlesien och floden öppnade även upp vägen in i den österrikiska kejsarens

³⁰ Mankell, 1870 s.80

³¹ Mankell, 1870 s.80

arvsländer och huvudstaden Wien.³² Utöver detta var den svenska armén nära protestantiska tyska stater, där Sachsen kommer vara en viktig allierad för Sverige men även Brandenburg som styrdes av Gustavs svåger. Vilket skulle leda till flera strategiska möjligheter och flera operativa möjligheter för den svenska kungen.

Magdeburg som var Sveriges allierad var under katolsk belägring och Tilly ville inte att svenskarna skulle nå djupare in i Tyskland så han pressade på belägringen. Den 10 maj föll Magdeburg och totalförstördes av katolska armén något som Tilly inte var nöjd med, för nu kunde han inte använda staden som bas.³³ Förstörelsen av staden blev till en stor förlust för katolsk propaganda, vilket svenskarna inte var sena med att utnyttja till sin fördel för sin egen propaganda.

Den svenska armén rörde sig emot floden Elbe och byggde ett befäst läger vid staden Werben. Detta befästa läger kommer bli en symbol och en uppvisning i svensk krigsföring som skulle bli en karaktäristisk för Gustav II Adolfs sätt att föra krig. Han var mån om säkerheten för de svenska trupperna, han rörde sig sakta framåt och byggde med jämna mellanrum befästa fältläger så ifall en övermäktig fiende överraskade dem skulle de kunna falla tillbaka till något.

Efter Magdeburgs fall försökte Tilly pressa svenskarna till konflikt och han ville demonstrera sin makt över övriga protestantiska stater i Tyskland. Som skulle eventuellt kunna hjälpa Sverige genom att ta till vapen, något som Tilly försökte förebygga så det inte skulle ske. Han marscherade rakt mot det svenska lägret vid Werben, Gustav som inte vill möta Tilly i öppenstrid stannade i försvarsanläggningen. Vilket leder till att Tilly försöker storma befästningen två gånger utan att lyckas. Detta skulle bli en viktig psykologisk vinst, för svenskarna som stod emot den erfarna katolska armén och Tilly. Detta ledde till att greven Wilhelm av Hessen-Kassel anslöt sig öppet till svenskarna. Men något som var ännu viktigare var att den österrikiska kejsaren blev pressad och försökte övertala fursten Johan Georg av Sachsen till den katolska sidan. När Johan Georg rådfrågade sitt råd över situationen, så väljer de att be svenskarna om hjälp istället.³⁴ Svenskarna gick i full marsch mot Sachsen för att hinna före den katolska armén.

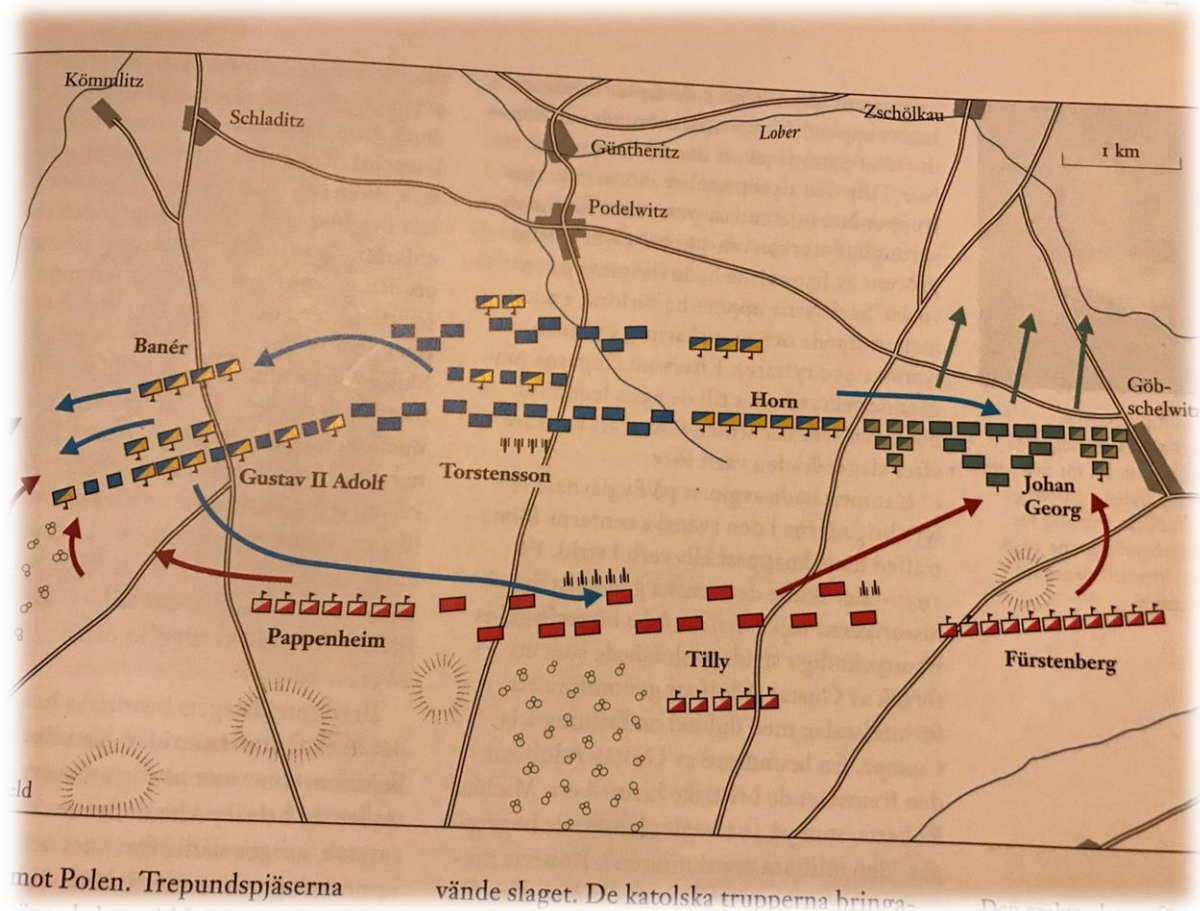
³² Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.107.

³³ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.109.

³⁴ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.111.

Efter slaget vid Breitenfeld så låg hela Sydtyskland öppet och svenskarna lade stad efter stad efter sig. Den 13 december så erövrar man Mainz som kommer att bli en administrativ bas för de svenska framgångar.

3.6 Breitenfeld 1631

Arméernas uppställning, den svensk-sachsiska armén är den blå/gula och det kejsrerliga den röda/vita. Bilden är tagen från boken *Svenska slagfält*, 2003

Slaget vid Breitenfeld ägde rum den 7 september 1631 och var det största fältslaget som Europa hade skådat på över hundra år. Den svensk-sachsiska armén bestod av 41 000 man och de kejsrerliga bestod av ca 35 000.³⁵ Men detta slag skiljde sig från den grundläggande taktik som Gustav II Adolf använde sig av. Han använde sig av en förintelsestrategi vilket innebär att man sökte upp och krossar motståndarens stridskraft i ett enda avgörande slag.³⁶ Tilly ställde upp sin armé enligt den spanska versionen som benämndes esquadron, så infanteriet ställdes upp i fyrkanter med cirka tusen man i varje, musketör och långa pikar i en blandning, med kavalleri

³⁵ Ericson Wolke, Lars, *Krig och krigsmakt under svensk stormaktstid*, Historiska media, Lund, 2004. s.117.

³⁶ Ericson Wolke, Lars, *Svenska slagfält*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2003 s.121.

på flankerna. Svenskarna ställde upp enligt en nyare strategi som Gustav II Adolf har anammat från Nederländerna. Svenskarnas armé ställdes upp i färre led i djupet och spridde ut dem mer istället, så svenskarna var 7 i djup mot kejsarnas 30 i djup. Svenskarna ställde upp med den sachsiska armén på vänstersidan och sina styrkor i centren och till höger.

Slaget inledde med att artilleripjäserna sköt mot varandra och detta pågick i några timmar utan att något händer. Pappenheims kavalleri avancerade sedan mot den svenska högerflanken med understöd av sitt infanteri, efter att artilleriet slutat skjuta. De angrep Banérs högerflank där de skall ha upprätthållit en strid. Under tiden slår huvudstyrkan till och de kejserliga kavalleristerna skulle få sig en överraskning när de närmade de svenska leden. När det kejserliga kavalleriet hade ungefär 100 meters avstånd från svenska leden fick de en överraskning. Mellan de finska och svenska ryttarna stod det skyttar uppställda och öppnade eld mot de kejserliga trupperna, något som Pappenheim aldrig hade skådat förut.³⁷ I försök att undvika detta så förflyttade Pappenheim trupperna runt flanken och attackerade den yttersta delen av högerflanken, men den svenska flanken följde efter Pappenheims rörelser så han inte fick något övertag. Pappenheims försökte 7 gånger att anfälla högerflygeln men alla försök misslyckades och kavalleriet jagade bort dem.

Samtidigt på en annan del av slagfältet har Tillys huvudstyrka jagat den sachsiska armén på flykt och man har erövat deras artilleripjäser och har nu riktat dem mot den svenska armén. Tilly har vunnit en betydande partiell seger, där över 10 000 man har lämnat slagfältet. Det kejserliga kavalleriet som anföll den sachsiska armén började förfölja dem men en bit av dem försökte att kringgå den svenska armén och anfälla svenska högerflanken som stod emot Pappenheim i ryggen. Hela den kejserliga armén förflyttade sig vänster och man pressade på med nästan hela huvudstyrkan på den svenska vänsterflanken. Slaget såg ut att bli en snabbseger för de kejserliga trupperna.

Gustaf Horn som var överste i den svenska armén tog initiativet och vred upp den svenska linjen och bildade en tät front med den annalkande styrkan. Svenskarna skickade förstärkningar i form av västgöta kavalleriet och lätta regementsstyrkor. Tack vare Gustaf Horns snabbtänkt och det taktiskt övertaget i form av den svenska eldstormen med tre led djup eldavslossning så lyckades de vända på stridens utgång. Svenskarna pressade tillbaka de katolska trupperna och

³⁷ Hannula, 1941 s.36

Tilly blev sårad och nästan tillfångatagen. Svenskarna vann tillbaka det sachsiska artilleriet och fortsatte avancera och vann de kejserliga artilleripjäserna också.

När slaget var över så hade svenskarna förlorat ca 5000 man och ryttare, men när Tilly skulle försöka mönstra upp armén igen efter en vecka återstod endast 9000 man av den ursprungliga styrkan på 35 000.³⁸ Nu hade inte 26 000 man stupat utan det antalet som hade stupat var 7600 man och 6000 fångar, där resten aningen dödats i flykten av kavalleriet eller så hade de deserterat.³⁹

3.7 Smålands kavalleri under 1631

Inför året 1631 så inalles de småländska ryttarna på 800 hästar och de red med kungen mot Frankfurt an der Oder som stormades i början av april.⁴⁰ De småländska ryttarna följer kungens armé först mot Magdeburg, sen mot Elbe och det svenska lägret vid Werben. Per Brahe som hade varit överste för det småländska kavalleriet hade fått nya uppdrag hemma i Sverige och överstelöjtnant Jon Lilliesparre fick leda kavalleriet istället. Men han var överste under bara en kort tid, när ryttarna låg på framskjuten bevakning så blev de övermannade och överfallna av Tillys kavalleri där Jon blev tillfångatagen.⁴¹

Befälet övergick till major Karl Joachim Karberg. Den 28 juli, bara ett par dagar efter de blivit övermannade av Tillys kavalleri så ledde kungen ett anfall mot fiendernas förposter. Kavalleriet anföll våldsamt och skapade storförvirring bland fienderna. Under slaget stupade en löjtnant och femton andra ryttare, även major Karl skadades.⁴² Tack vare denna lyckade skärmytsling fick Smålands kavalleri inskriften Werben 1631 på sin fana, vilket innebar en triumf för regementet.

Den 7 september 1631 stod Smålands kavalleri uppställda vid Breitenfeld med sex kompanier och 400 ryttare under major Karls ledning. Smålands kavalleri ställdes upp på högerflanken tillsammans med Östgöta och Västgöta ryttarna och denna flygel leddes av John Banér, även kungen fanns på denna flygel. Den högra flygeln fick utså ett våldsamt anfall av Pappenheim

³⁸ Ericson Wolke, 2003 s.128.

³⁹ Ericson Wolke, 2003 s.129.

⁴⁰ Föreningen Smålands husarer, 2014, s.41.

⁴¹ Föreningen Smålands husarer, 2014, s.41.

⁴² Rullorna 1633:2, Kra

som anförde det kejserliga kavalleriet. Dessa anfall blev tillbakaslagna gång på gång och deras anstormning gav inget resultat. I slutskedet av slaget gjorde svenskarna ett motanfall med kungen som leder dem och driver det kejserliga kavalleriet på flykten.⁴³ Smålänningarna hade begränsade förluster på en löjtnant, en fänrik och ett tiotal ryttare.⁴⁴ Smålands kavalleriregemente fick bära inskriften Breitenfeld 1631 på sin fana.

3.8 Finlands kavalleri under år 1631

Det finska kavalleriet hade inte heller varit med om någon större fältslag under Sveriges första år med i kriget. I början av mars det året anslöt sig det finska kavalleriet till den svenska huvudarmén. Under dessa kommande månader av truppförflyttningar så leddes de finska ryttarna av Stålhandske. Det finska rytteriet var med i kungens offensiv mot fiendernas förposter under sommaren. Under belägringen vid Werben ledde kungen en mindre motstyrka på 400 musköter och 800 ryttare där åtminstone 400 var finnar.⁴⁵ Det finska kavalleriet utmärkte sin tapperhet under detta slag och även under den tidigare skärmytslingen, därav fick de en hedersplats i den svenska armén under Gustav II Adolfs regeringstid.

Under den senare sommaren anslöt sig 5 ryttarkompanier med totalt 875 nya finska ryttare. Den 7 september 1631 stod slaget vid Breitenfeld och det finska kavalleriet som har visat prov på tapperhet fick ställa upp längst ut på högerflanken, hedersplatsen som kommer bli utsatt för högt tryck från fienderna. Högerhanden är svärdshanden som är den viktigaste handen, därifrån kommer det att kungens närmsta män var kungens högerhand. Ute i striden ansåg man att det var en ära att strida på kungens högraflank, den viktigaste flanken. Stålhandske leder denna styrka av hakkapeliter på 800–1000 man.⁴⁶ Den högra flanken skulle motstå Pappenheims anfall och invänta stunden när de ska göra motanfall. Framåt slutet av slaget ryckte högerflanken fram och tryckte på så Pappenheims ryttare flydde och man erövrar Tillys artilleri, slaget var vunnet.

De ryttarkompanier som förstärkte de finska ryttarna lämnade ganska omgående huvudarmén eftersom de behövdes norr. Åke Tott major för de finska ryttarna, överlämnade sina finska

⁴³ Föreningen Smålands husarer, 2014, s.42.

⁴⁴ Rullorna 1633:2, Kra

⁴⁵ Mankell, 1870 s.82

⁴⁶ Hannula, 1941 s.31

ryttare till den mecklenburgske fursten Adolf Fredrik. Han skulle erövra flera viktiga städer i norr som Schwerin, Wismar och Rostock.⁴⁷

3.9 Trettioåriga kriget år 1632

Tidigt under 1632 uppenbarade sig den svenska svagheten. Svenskarna hade erövat så stora områden att man behövde tillsätta stora garnisoner överallt man erövat för att hålla områdena under kontroll. Vid jultiden 1631 hade svenskarna 80 000 man till sin armé men av dessa hade man enbart 15 000 att disponera till huvudarmén.⁴⁸ Den svenska armén fick ett bakslag när hjälten från Breitenfeld, Horn förlorade ett slag och mellan 1500–4000 man också.

Den 27 mars gick den svenska armén över floden Lech och den 3 april så inleder det svenska artilleribombningen. I början av dessa stridigheter så träffas Tilly av en kanonkula i benet och han kommer att dö lite senare av skadorna. Hans ersättare beordrar en full reträtt av trupperna in i fästningen Ingolstadt. Ännu en gång vinner svenskarna en seger, inte en som i Breitenfeld, däremot har ledaren för den katolska armén stupat. Svenskarna lämnar Ingolstadt och marscherar mot Bayern, den 28 maj marscherar Gustav II Adolf in i München. Det är i detta ögonblick som den svenska kungen är på höjden av sina militära och politiska framgångar.⁴⁹

Efter Tillys död så tillsätta kejsaren den gamle veterangeneralen Wallenstein och han får befogenheterna att värva och utrusta en ny armé. När armén var redo gick Wallenstein emot den svagare länken i den protestantiska alliansen, Sachsen. Sachsen besegrades ganska fort och nu hade Gustav II Adolf två arméer att oroa sig för. Målet blev nu för den svenske kungen att försöka blockera vägen mellan de olika arméerna så den inte blev för stor. Detta misslyckades dock och den katolska armén bestod av 50 000 man gentemot den svenska armén som bestod av 18 000 man.⁵⁰ Svenskarna grävde ned sig i lägren och de lite mer försiktiga katolska styrkan gjorde likadant, så de båda arméerna avvaktade och försökte vänta ur varandra.

Gustav II Adolf såg att efter sommar är svenskarnas läge inte så bra, det finns en stor risk att de kan bli instängda mellan två arméer, det härjar sjukdomar i lägret och de kan bli avskurna från

⁴⁷ Jägerhorn, Sebastian, Hårdast bland de hårda: en kavalleriofficer i fält, Medströms bokförlag, Stockholm, 2018 s.99

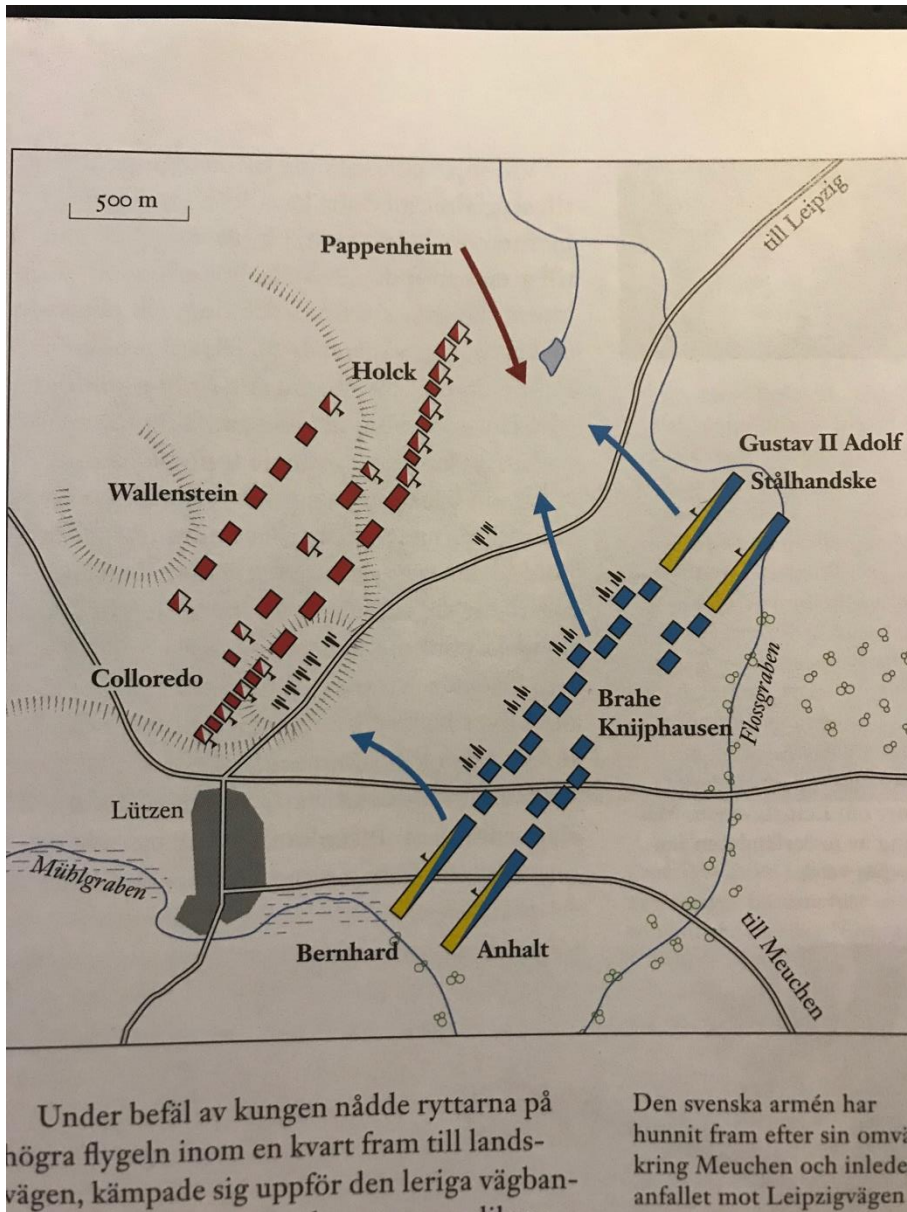
⁴⁸ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.117

⁴⁹ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.119

⁵⁰ Wolke, Larsson, Villstrand 2006 s.120

sina försörjningslinjer. Gustav II Adolf bestämmer sig för att söka upp Wallenstein i öppen konfrontation. Den 22–23 oktober söker han upp allierades trupper och bildar en gemensam armé och styrkan är tillräcklig för att anfälla Lützen där Wallenstein har vinterläger.

3.10 Lützen 1632

Arméernas uppställning, den svenska armén är den blå/gula och det kejserliga den röda/vita. Bilden är tagen från boken *Svenska slagfält*, 2003

Den 4 november hade Gustav II Adolf hört att Wallenstein delar upp sina styrkor och att Pappenheim hade skickats bort med en del av den katolska armén. Wallenstein antog att svenskarna inte skulle attackera utan den sachsiska armén som var försenad. Men Gustav var villig att riskera detta då styrkeförhållandena var gynnsamma. Pappaheim fick reda på att den svenska armén var på marsch och vände tillbaka.

Den 6 november möter svenskarna en armé på 17 000 man utanför staden Lützen. Den katolska armén har lärt sig från förlusten vid Breitenfeld och ställde upp armén betydligt mer utspridda.⁵¹ Man försökte imitera den svenska taktiken för att jämna ut styrkeförhållanden och det taktiska övertaget som svenskarna hade. Den svenska armén räknades upp mot 19 000 man, Gustav II Adolf och Stålhandske ställde upp på den högra flanken tillsammans med det småländska och det finska kavalleriet. Högerflanken nådde över landsvägen som skiljde de två arméerna till och började röja undan prickskyttarna som låg i diken. En halvtimme senare når de svenska centralt baserade trupperna striderna och lyckas erövra några artilleripjäser, däremot sitter vänsterflanken fast i hårda strider och kommer inte fram.⁵²

Runt 12 tiden anländer Pappenheim till slagfältet och sätter press på den svenska högerflanken som nu har trängt in i den katolska linjen. Pappenheim stupande nästan omgående av en kanonkula, men anfallet hade en sådan bra effekt att det småländska och östgöta kavalleriet fick fly tillbaka och skapade en farlig lucka i de svenska leden. Något som de katolska ryttarna inte var sena att utnyttja, utan de red rakt in och hotade den svenska centern. Det svenska infanteriet pressas bakåt mot vägen och de kejserliga trupperna återvinner sina artilleripjäser. Klockan blir ungefär halv 1 och svenskarna håller på att förlora striden. Det var då den svenska kungen Gustav II Adolf som samlade den desarmerade skaran ryttare och red rakt in mot Pappenheims ryttare som tränger mot centern. Kavalleriets framryckning går bra och de tar in mark men då blir kungens armbåge träffad av en muskötökula så den krossade hans armbåge. Därefter blir han träffad i ryggen och sen troligen får han ett stick av en värja eller liknande i bröstet.⁵³ Slaget kommer ingenstans och det slutar när mörkret infaller och båda trupperna drar sig tillbaka. Detta slag kommer bli ett av de blodigaste slagen Sverige någonsin har utkämpat, Sverige förlorade 5000 man och sin ledare, kungen.

3.11 Smålands kavalleri under 1632

Det småländska kavalleriet låg i vinterläger med den svenska huvudarmén och sen i mars följde efter armén först mot Lech sedan Bayern. Under marschen mot Bayern så stupar ryttmästaren Gert Mundus, rullan uppger att han blivit ”slagen” vid Heidelberg i mars 1632.⁵⁴ Vid erövringen

⁵¹ Ericson Wolke, 2003 s.136.

⁵² Eriksson, Bo, *Lützen 1632: ett ödesdigert beslut*, Stockholm, 2006. s.77

⁵³ Ericson Wolke, 2003 s.136.

⁵⁴ Rullorna 1633:2, Kra

av Lech hittade man ett vadställe som höger flankens kavalleri kunde vada över och i denna flygen red det småländska kavalleriet. När den svenska armén låg i sommarläger och väntade ut Wallsteins armé var smålandskavalleriet där, de deltog även i stormningsförsöket men verkar inte ha haft en framträdande roll där.⁵⁵

I slaget vid Lützen den 6 november så deltog Smålands kavalleriregemente med 400 ryttare under överste Fredrick Stenbocks ledning.⁵⁶ Dessa ryttare kommer att delta i den högra flygeln tillsammans med Östgöta ryttarna. Kungen uppehöll sig på den högra sidan tillsammans med Stålhandske som hans närmste man. Den högraflygen pressar på och vid 12 tiden kommer dimman med Pappenheim och de attackerade den högra flygeln. Smålands och Östgöta kavalleriet flydde tillbaka till säkerheten, Fredrick Stenbock som blev skadad kunde inte fortsätta behöva ersättas. Kungen kommer och ledde dessa soldater in i strid igen och kämpade för att täcka upp luckan som hade uppstått. Men de blir tillbakatvingade igen och de lämnar sin skadade kung kvar som blir dödad på plats. Stålhandske återtog initiativet och erövrade tillbaka den döde kungens kropp.⁵⁷

Smålandskavalleriet fick utstå stora förluster därav många officerare dog, bland dem major Isak Lilljesparre, ryttarmästare Ingemar Wastesson, löjtnant Knut Nilsson, fänrik Mattias Nilsson och sex underofficerare samt vanliga ryttare.⁵⁸ Smålands kavalleriregemente fick inskriva Lützen på sin fana.

3.12 Finlands kavalleri under år 1632

Stora delarna av det finska kavalleriet övervintrade tillsammans med den övriga svenska huvudarmén. Den finska armén fick en framtränad roll under erövringen av Lech. När svenskarna skulle erövra Lech behövde de etablera sig ett brohuvud som de finska soldaterna var ledande i att säkra. Det finska kavalleriet var ett av de första regementen som red över brohuvudet och gav de trupper som redan gått över stöd.⁵⁹

⁵⁵ Föreningen Smålands husarer, 2014, s.42.

⁵⁶ Föreningen Smålands husarer, 2014, s.44.

⁵⁷ Hannula, 1941 s.50

⁵⁸ Rullorna 1633:2, Kra

⁵⁹ Hannula, 1941 s.47

Inför slaget vid Lützen så ställdes det finska kavalleriet upp på den mest ärofyllda platsen längst ut på högerflanken som man har gjort under alla fältslag ledda av kungen. Kungen kommer även vara ute på denna flank tillsammans med Stålhandske som leder det finska kavalleriet. Slaget är beskrivit i studien, men när kungen stupar så är det det finska kavalleriet som redan håller stånd på kanten som får rida in och täcka upp luckan.⁶⁰

⁶⁰ Mankell, 1870 s.82

4. Diskussion

4.1 Svar på frågeställningar

- *Hur hårt drabbat var det småländska kavalleriet i jämförelse med det finska kavalleriregementet i den svenska armén mellan tiden 1630–1632?*

För att besvara denna fråga finns det några ramfaktorer som spelar en viktig roll. För det första så var det finska kavalleriet mycket större, när de lämnade den svenska gränsen 1630 så bestod det finska kavalleriet av 2000 ryttare men det småländska kavalleriet bestod av 974 ryttare. Naturligtvis påverkade det hur man väljer att använda kavalleriet baserat på hur många ryttare man har. Utöver det så vet vi enligt rullorna att det finska kavalleriet får förstärkningar år 1631 med 875 ryttare.⁶¹ Denna typ av truppförstärkning är något som inte står i rullorna gällande det småländska kavalleriet vad jag kan hitta.

Men detta ovan i åtanke så deltar dessa olika kavalleriregementet på samma stora fältslag och mindre slag. Det finska kavalleriet är större och därför så delar man upp det under 1631 och 1632 så deras trupper sprids mer och hamnar i mer skärmytslingar. Enligt den rulla som Stenbock sammanställt om det småländska kavalleriet som skickades in 1632, så var 440 välbehållna ryttare.⁶² Däremot var det bara 281 som kunde göra tjänst och marschera, eftersom 42 var sjuka medan 77 andra var hästlösa och 28 hade förlamande hästar. Det finska kavalleriets förluster var desto svårare att urskilja. Det fanns en rulla som berättade under sammanställning från 1632 att det var 1060 personer som det var osäkert om de levde eller inte. Antagligen så sammanställde denna befälhavare de döda och de osäkra på samma lista.

För att göra detta tydligt kommer jag ta fram en procentenhet som visar hur många procent man har förlorat av sin styrka som var rekryterad hemifrån. För det finska kavalleriet så var de 37% av de ryttare som tog mönstring i Finland omkom.

För det småländska kavalleriet, om man räknar bort de som inte kan delta i strid, så har 71% av de ryttare som mönstrades från Småland omkommit. Om man vill räkna med dem som lever men inte kan strida så ligger siffran på 45%.

⁶¹ Hannula, 1941 s.33

⁶² Rullorna 1632:2, Kra

- På vilket sätt påverkades det svenska kavalleriet av Gustav II Adolfs förändringar efter slaget vid Kirkholm, både det materiella och det taktiska?

Inför slaget vid Kirkholm 1605 hade den svenska armén anmanat den nya stridsteknik som har blivit modern i Europa. Man hade ersatt den tunga kavalleristen och dennes vapen och rusning med en pistol och värja men man kvarhöll det stora harnesket. Man hade även tagit efter den nya teknik som kallades karakoll, vilket innebar att hästarna red fram i en lugnare trav för att sedan avlossa sin pistol för att vända på hästen och ställa sig längst bak i ledet.

När man mötte det polska tunga och äldre variant på kavalleri med lans så var de svenska kavalleriets hästar som var dåligt inridna och de var svåra att manövrera i jämförelse med detta elitförband som polackerna hade tagit med. De var vältränade och deras hästar var välmedvetna vad de skulle göra. De svenska hästarna tillhörde de gamla brukshästarna och var inte särskilt framavlade för att slåss om man jämför med polackernas. Vid detta slag så skulle den svenska armén lida ett stort nederlag trots att de hade tagit del av den senaste utrusningen och teknik. Det betydde inte att du skulle segra bara för du hade en nyare utrustning och taktik om du mötte ett vältrimmat elitförband av den gamle skolan.

När Gustav II Adolf kröns till svensk kung 1611 så började det ske stora förändringar inom den svenska krigsmakten. Han återupptog det arbete med arméns hästavelsprogram som hans farfar hade startat. Han utökade befogenheter för marskalken, som tidigare var chef för hovstallet, till riksstallmästare som nu blev ansvarig för kronans stuterier och hästarnas skötsel och dressyr.⁶³ Gustav II Adolf tog lärdom från sin fars misstag och förluster vid Kirkholm 1605 mot polackerna. Han bannlyste karakollen och gav ryttarna en betydligt mer offensiv roll under fältslag. Den nya roll som kavalleriet fick varierade sig bland att växla mellan kavallerichock, eldstrid och strida med blanka vapen. Ryttarna skulle nu istället för att rida fram i trav rida i full galopp, som är betydligt snabbare än trav. Ryttarna skulle komma så nära sina fiender som möjligt innan de avlossade sina pistoler och därefter anfälla i närstrid med sina svärd. Gustav II Adolf insåg att kavalleriet måste bli lättare för att uppnå maximal effektivitet och insåg även att detta var framtiden inom krigsföring.⁶⁴ Den nya utrusningen skulle bestå av kyller från älgghud, det fick helt enkelt duga, detta kunde kompletteras med ett harnesek men inte

⁶³ Larsdotter, 2008 s.33

⁶⁴ Oredsson, Sverker, *Gustav II Adolf*, Atlantis, Stockholm, 2007. s.146

nödvändigt.⁶⁵ Detta var betydligt mer ekonomiskt än de tunga dyra rustningarna. De svenska hästarna var fortfarande mindre än de utländska hästarna men detta spelade ingen roll då rörlighet premierades på bekostnad av tyngd.

- Vilken roll spelade det småländska kavalleriet under det trettioåriga kriget mellan åren 1630–1632 under de fältslag som man utkämpade?

Det småländska kavalleriet fick sättas på prov i slagfält innan stormaktstiden vid Wallhof 1626. Under detta slag beprövades Gustav II Adolfs nya kavalleriteknik, men det kommer att dröja fram till Breitenfeld innan han får uppleva den nya stridsteknikens fulla kraft. Det småländska kavalleriet under de stora fältslagen och skärmytslingarna utgick alltid från högerflanken där kungen brukade infinna sig. Det småländska kavalleriet visade prov på både mod och tapperhet och var en viktig faktor i inledningen av den svenska stormaktstiden.⁶⁶

Slaget vid Lützen 1632 diskuteras flitigt av forskare såsom Wolke om det är det småländska regementet som ska bära skulden för Gustav II Adolfs död. De lämnade honom ensam och flydde för andra gången under samma slag från platsen. Skulle detta vara sant att de småländska ryttarna lämnade kungen även om han behövde deras hjälp så skulle förbandet bära en stor skuld. Men fram tills förbandets nedläggning år 1927 bar dem skrivelsen Lützen på sin fana vilket innebar att de stred tappert ändå trots att de flydde två gånger.

Det småländska kavalleriet som både litteratur och rullor skriver var en del för den svenska stormakten. Kavalleriet gjorde många viktiga moment för den svenska armén, såsom spaning, patrullera, tjänstgöring som garnison och strid. Gustav II Adolfs förändring på den svenska armén gjorde det möjligt för Sverige att bli en stormakt. Dessa förändringar påverkade även kavalleriet som gick från karakollen till det rörliga kavalleriet. Tack vare denna förändring så kunde det småländska kavalleriet skriva in sig i historieböckerna, genom att den svenska stormakten etablerades och skakade om Europa. Den roll som det småländska kavalleriet fick vid intåget av det trettioåriga kriget blev betydande.

⁶⁵ Larsdotter, 2008 s.48

⁶⁶ Ericson Wolke, 2003 s.128.

4.2 Slutdiskussion

Genom att läsa mig in på Clausewitz militärteorier om krig och applicera dessa teorier och jämföra vad han skriver gentemot hur Gustav II Adolf anförde sina arméer. Clausewitz skriver i sin bok flera gånger om just Gustav II Adolf och jämför honom med historiens största fältherrar som Alexander den store, Ceasar, Karl XII och även Napoleon. När Clausewitz jämför dessa fältherrar skriver han om deras moral mot sin ledare, något som Alexanders makedoniska soldater har, Ceasars romerska legionärer och även Gustav II Adolfs svenska trupper.

Clausewitz skriver även i sin bok om hur man bör manövrerar sina trupper när man ställs mot större arméer/mindre arméer osv. I detta anseende nämner han inte Gustav II Adolf, men hur han skriver det påminner hur Gustav arbetade ofta under krigets gång och var noga att välja slag som gav den svenska armén övertaget. Då Gustav var väldigt mån om att den svenska armén inte skulle förlora så byggde han fältläger allt eftersom han erövrade land. På detta sätt hade han alltid en trygg punkt att falla tillbaka till. Clausewitz skriver i sin bok att dessa fältläger ger armén en plats att vila och skapa energi inför kommande slag. Dessa läger spelar viktig roll i erövring av främmande länder. Ceasar använde sig av liknade metoder när det romerska riket expanderade över stora delar av den kända världen. Vart de än kom i världen kunde de alltid bygga upp ett skyddande fältläger som skulle få armén det skydd de behövde mot anfall från fienden.

Clausewitz skriver om att vinna stora fältslag kräver att man träffar krigets tyngdpunkt. Under det trettioåriga kriget fanns det två stora tyngder, den stora katolska armén och den katolska ligans huvudsäte, Wien. Gustav II Adolf kände till för att vinna detta krig skulle han behöva slå ut åtminstone en av två och hota den andra tyngdpunkten. Vilket vi märker genom hur han manövrerar armén, han vill jobba sig nedåt i syd utan att lämna några luckor bakom sig så han inte blir avskärmad. Men samtidigt hålla sig inom avstånd för att slå ut den armén som jagade honom, vilket han också gör vid Breitenfeld. Inför året 1632 när kejsarens armé är splittrad och vägen mot Wien ligger nästan vid öppen så var segern inte långt borta. Hade Gustav överlevt Lützen tror jag att han hade fortsatt nedåt mot Wien. Hade Gustav nått så långt hade kriget och dess utgång sätt helt annorlunda ut. Antagligen hade Sverige kunnat pressa ännu hårdare i fredsavtalet och man hade troligen lagt ännu större delar av norra Tyskland under sig.

I undersökningens start så visste jag inte riktigt vart denna uppsats skulle leda till eller vilket resultat jag skulle förvänta mig. I min frågeställning var jag kanske något vinklad i min åsikt

men jag tycker inte den ha påverkat vad jag har kommit fram till. Dessa två olika kavalleriregementen står som två av svensk historias kanske mest individuellt framgångsrika regementen. Något som kan diskuteras är hur mätbart ordet framgångsrik är? Vilket är svårt och i min undersökning baserar jag ordet framgångsrik på vilka inskrivningar diverse regemente fick på sina flaggor. Både det finska och det småländska kavalleriet fick under sina år flera inskrivningar på grund av sin tapperhet. Till nästa gång skulle jag kanske välja två lite mer olika regementen, därav skulle resultatet av studien blivit troligen lite annorlunda. Men med en färdig undersökning och ett svar på mitt frågebatteri så kan jag konstatera följande. Att Gustav II Adolf använde sig flitigt av kavalleriet och som det verkar fick en snabb förkärlek till de båda regementen. Då de användas oftare i strid, spaning och rekognosering snarare än som patrull över erövat område. Sen att jämföra dessa regementen utan att veta vilka som kommer från ursprungs styrkan och vilka som är erövrade legoknektar kan ge en lite skevare bild. Som exempel så vet vi inte om halva det småländska kavalleriet som anföll med kungen för att sedan retirera bestod av legoknektar. Detta går inte urskilja i verken litteratur eller rullor. Men vi vet att vi en tidpunkt så bestod den svenska armén mer av legoknektar än svenska soldater.

Vad kan sägas om det finska och småländska kavalleriet som redan inte är skrivit. Dessa kavalleriregementen slogs tappert och utan rädsla för sin kung. Dessa stora fältslag eller mindre skärmytslingarna var ingen slump att det svenska kavalleriet var så skickliga. Detta arbete som Gustav II Adolf lägger ner för den svenska militären är helhjärtat och förändrar inte bara krigsföringen i Sverige utan kommer vara en inspirationskälla för fältherrar i flera generationer fram. Gustavs nya sätt att se på krigsföring samt att leda slagen från fronten är en inspirationskälla för båda vänner och fiender. Något som generaler kommer att se upp till och inspireras i flera hundra år framöver. När Emil i Lönneberga rider mot den samlade skaran människor och ropar Smålands husarer går till attack, skulle jag gissa att han tänkt nog på slaget vi Lützen eller Breitenfeld och minns den forna svenska stormakten.

5. Käll- och referenslista

- Clausewitz, Carl von, *Om kriget*, Bonnier fakta, Stockholm, 1991
- Denk, Thomas, *Komparativa analysmetoder*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012.
- Ejvegård, Rolf, *Vetenskaplig metod*, 4. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009.
- Eriksson, Bo, *Lützen 1632: ett ödesdigert beslut*, Stockholm, 2006.
- Ericson Wolke, Lars, *Krig och krigsmakt under svensk stormaktstid*, Historiska media, Lund, 2004.
- Ericson Wolke, Lars, Larsson, Göran & Villstrand, Nils Erik, *Trettioåriga kriget: [Europa i brand 1618-1648]*, Historiska media, Lund, 2006.
- Ericson Wolke, Lars, *Svenska slagfält*, Wahlström & Widstrand, Stockholm, 2003.
- Föreningen Smålands husarer, *Kungl. Smålands husarregementes historia*, 2., [rev.] uppl., Växjö, 2014.
- Hannula, J. O., *Hakkapeliter och karoliner: bilder ur det svensk-finska rikets och Finlands krigshistoria*, Bonnier, Stockholm, 1941.
- Jägerhorn, Sebastian, *Hårdast bland de hårda: en kavalleriofficer i fält*, Medströms bokförlag, Stockholm, 2018.
- Larsdotter, Anna, *Hästens tid: rid- och krigskonst under stormaktstiden*, Lund, 2008.
- Larsson, Lars-Olof, *Gustav Vasa - landsfader eller tyrann?*, 2. uppl., Prisma, Stockholm, 2005.
- Lindkvist, Thomas & Sjöberg, Maria (red.), *Det svenska samhället 800-1720: klerkernas och adelns tid*, 5., [rev. och uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2015.
- Machiavelli, Niccolò, *Fursten*, Atlantis, Stockholm, 2012.
- Mankell, Julius, *Anteckningar rörande finska arméens och Finlands krigshistoria: särskildt med afseende på krigem mellan Sverige och Ryssland 1788-1790 samt 1808-1809*, Norstedt & Söner, Stockholm, 1870.
- Oredsson, Sverker, *Gustav II Adolf*, Atlantis, Stockholm, 2007.
- Rosander, Lars, *Sveriges fältmarskalkar: svenska fältherrar från Vasa till Bernadotte*, Historiska media, Lund, 2003.
- Rullorna 1629-1633, Kra.
- Rullorna 1632:2, Kra.
- Rullorna 1633:2, Kra.
- Tosh, John, *Historisk teori och metod*, 3. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011.
- Wilson, Peter H., *The Thirty Years War: Europe's tragedy*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2011[2009].
- Åberg, Alf & Göransson, Göte, *Karoliner*, Trevi, Stockholm, 1976.